

Kaip parengti Holokausto aukų Atminimo dieną:

Pasiūlymai mokytojams

2006m. Sausis

Ivadas

Ši medžiaga skirta parengti Holokausto aukų Atminimo dieną. Ja gali naudotis vidurinių mokyklų vyresniųjų klasių mokytojai. Čia gausu pasiūlymų, kaip suplanuoti renginius, skirtus pažymėti šią dieną. Programos paruošimą rėmė Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO).

ESBO – stambiausia Europos organizacija, užsiimanti regioninio saugumo klausimais. Jos narės – 55 valstybės iš Šiaurės Amerikos, Europos, Centrinės Azijos ir Kaukazo. Nuo 2003 metų ESBO organizavo keletą konferencijų, skirtų antisemitizmui, kovai su rasizmu, ksenofobija bei diskriminacija. Buvo suformuluoti nauji konkretizuoti įsipareigojimai šiose srityse, kuriuos valstybės įsipareigojo vykdyti.

Po ESBO Konferencijos 2005 metų birželį Kordoboje (Ispanija), 12-os šalių ekspertai susirinko Izraelio sostinėje Jeruzalėje, Jad Vashem muziejuje, siekdami sudaryti šią programą. Ekspertų susitikimą finansavo Aspero tarptautinė Holokausto tyrimų programa, palaikoma Kanados fondo "Asper" kartu su Vokietijos vyriausybe.

Jad Vashem – tai Holokausto kankinių ir didvyrių atminimo fondas, įsteigtas 1953m. Izraelio parlamento įsaku. Jad Vashem yra Jeruzalėje. Pagrindinė jo funkcija – dokumentuoti žydų tautos istoriją Holokausto laikotarpiu. Siekiama išsaugoti kiekvienos iš šešių milijonų aukų istoriją ir atminimą. Holokausto palikimas koncentruojamas Jad Vashem archyvuose, gausioje bibliotekoje, tyrimo institute, tarptautinėje mokykloje bei naujuose muziejuose. Visa tai kaupiama, siekiant išsaugoti palikimą ateinančioms kartoms.

Turinys

- Holokausto aukų Atminimo diena tarptautiniame kontekste
- Metodologiniai principai
- Mokymo tikslai ir uždaviniai
- Praktinės mokomosios strategijos
- Konkretūs pasiūlymai Lietuvos auditorijai
- Priedas Nr.1. Papildomi šaltiniai ir kita informacija.

Remdamiesi interneto puslapių sąrašu, esančiu šio leidinio gale, mokytojai gali sudaryti savo programą, kuri pateiks mokiniams reikalingą informaciją ir suteiks jiems galimybę susidaryti įspūdį apie Holokaustą.

1. Holokausto aukų Atminimo diena tarptautiniame kontekste

"Holokaustas buvo sistemingas maždaug šešių milijonų žydų persekiojimas ir sunaikinimas. Šis procesas buvo pagrįstas biurokratinėmis procedūromis, palaikomas valstybės. Jį įgyvendino fašistinis režimas kartu su savo šalininkais. "Holokaustas" – tai žodis iš graikų kalbos, kuris reiškia "sudeginimo auka". Nacistai, atėję į valdžią 1933 metais, teigė, kad jie yra "aukščiausiosios rasės atstovai". Ši rasė yra pranašesnė už kitas tautas, o žydai apskritai neturi teisės į egzistavimą. Karo metais nacistai persekiojo ir kitas žmonių grupes, laikydami juos "žemesniosiomis rasėmis": čigonus, neįgalius žmones, taip pat kai kurias slavų tautas (lenkus, rusus ir kt.). Kitos grupės

buvo persekiojamos dėl politinių ar elgsenos motyvų, kaip antai: komunistai, socialistai, Jehovos liudytojai ir homoseksualai. (*“Memorialinis Holokausto muziejus JAV”*)

2000 metų sausį 46 valstybių vyriausybės, įskaitant 41 ESBO narę, pasirašė Stokholmo tarptautinio forumo Deklaraciją dėl Holokausto. Joje buvo pažymėta, kad "Holokaustas (Šoa) suardė civilizacijos pagrindus. Išimtinis Holokausto pobūdis visuomet turės pasaulinę reikšmę. Praėjus daugiau nei pusei šimtmečio, Holokaustas vis dar išlieka įvykiu, apie kurį likusieji gyvi liudininkai gali mums papasakoti. Jie gali paliudyti apie visus tuos košmarus, kuriuos teko išgyventi žydų tautai. Milijonų kitų nacizmo aukų kančios taip pat paliko neišdildomą pėdsaką visoje Europoje. Mes įsipareigojame gerbti Holokausto aukų bei tų, kurie kovojo prieš jį, atminimą. Mes diegsime įvairias atminimo įamžinimo formas, įskaitant kasmetinę Holokausto aukų Atminimo dieną mūsų šalyse."

Kai kuriose šalyse Holokausto aukų atminimo diena egzistuoja jau seniai, kitose – tai nauja tradicija. Minėdamos šią dieną, valstybės organizuoja oficialias ceremonijas ir specialius parlamento posėdžius. Šie renginiai plačiai nušviečiami vietinėje, valstybinėje bei tarptautinėje spaudoje.

Lenkija, Varšuva, po karo. Memorialinis maršas, skirtas Holokausto aukų atminimui. (Jad Vashem)

2002 metų spalį valstybių, kurios yra Europos Tarybos narės, švietimo ministrai priėmė rezoliuciją apie tai, kad visose jų šalių mokyklose būtina organizuoti "Atminimo dieną", skirtą Holokausto aukų atminimui pagerbti.(1) Be to, 60-ame Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos posėdyje buvo priimtas nutarimas dėl sausio 27-osios – Tarptautinės Holokausto aukų Atminimo dienos. Valstybės-narės buvo paragintos parengti mokomąsias programas, skirtas šios tragedijos atminimo išsaugojimui ateinančioms kartoms.(2)

(1) Norėdami gauti daugiau papildomos informacijos apie šį sprendimą bei memorialinius renginius, skirtus Holokausto aukų atminimo įamžinimui Europoje, užeikite į <http://www.coe.int>.

(2) Papildomos informacijos kreipkitės į : <http://www.un.org>

Dedamas vainikas prie "mirties sienos" Osvencimo 1- Stamlager kieme prie 11-jo bloko.

48-ių šalių delegacijos - Europos kultūrinės konvencijos narių švietimo ministrai, jaunimo atstovai, tarptautinio seminaro "Kaip diegti aukų atminimo pagerbimą per kultūrinį palikimą" dalyviai. Krokuvą ir Osvencimą-Birkenau, Lenkija, 2005 metų gegužės 4-6d. (ICEAH, Valstybinis Osvencimo-Birkenau muziejus)

Pastaraisiais metais ESBO ypatingai skatina veiklą, nukreiptą į Holokausto aukų atminimo įamžinimą.

Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje Holokausto aukų Atminimo dienos proga organizuojami valstybinio lygio renginiai, kuriuose dalyvauja Holokausto liudininkai, taip pat valstybės bei visuomeninių organizacijų atstovai. Visoje šalyje taip pat organizuojami memorialiniai renginiai. Skatinami vietiniai renginiai, kuriuose dalyvauja šimtai nedidelių organizacijų: bažnyčios, amnestijos palaikymo grupės, mokyklos, universitetai, vietinės valdžios institucijos. Savivaldybės organizuoja renginius vietinėms bendruomenėms.

Didžiosios Britanijos Vidaus reikalų ministerija skiria finansavimą bei pateikia medžiagą, padedančią paruošti šiuos renginius. Be to, Didžiosios Britanijos švietimo ir profesinio mokymo Departamentas leidžia spausdintus bei elektroninius leidinius, skirtus Atminimo dienos parengimui.

2005 metų sausio 27 dieną Ukrainos Centrinis Holokausto istorijos fondas "Tkuma" organizavo "Atminimo estafetę" dešimtyse šalies miestų. Buvo apdovanoti studentai, laimėję darbų Holokausto tema konkurse. Vyko "Gyvybės maršai" į istorines vietas. Organizuoti apskrito stalo diskusijos su studentais ir žymiais visuomenės veikėjais. Osvencimo-Birkenau išlaisvinimo 60-osioms metinėms pažymėti buvo organizuotos spaudos konferencijos Ukrainos bei užsienio žurnalistams. Odesoje dėmesio centre buvo Eli Vyzelio – Nobelio premijos laureato, išgyvenusio Holokaustą- darbai. Visuose renginiuose dalyvavo vietinės ir centrinės valdžios atstovai.

Zaporožės JCC šokių kolektyvo pasirodymas "Atminimo estafetėje", Ukraina, 2005m., Tkuma (Ukrainos Centrinis Holokausto istorijos fondas)

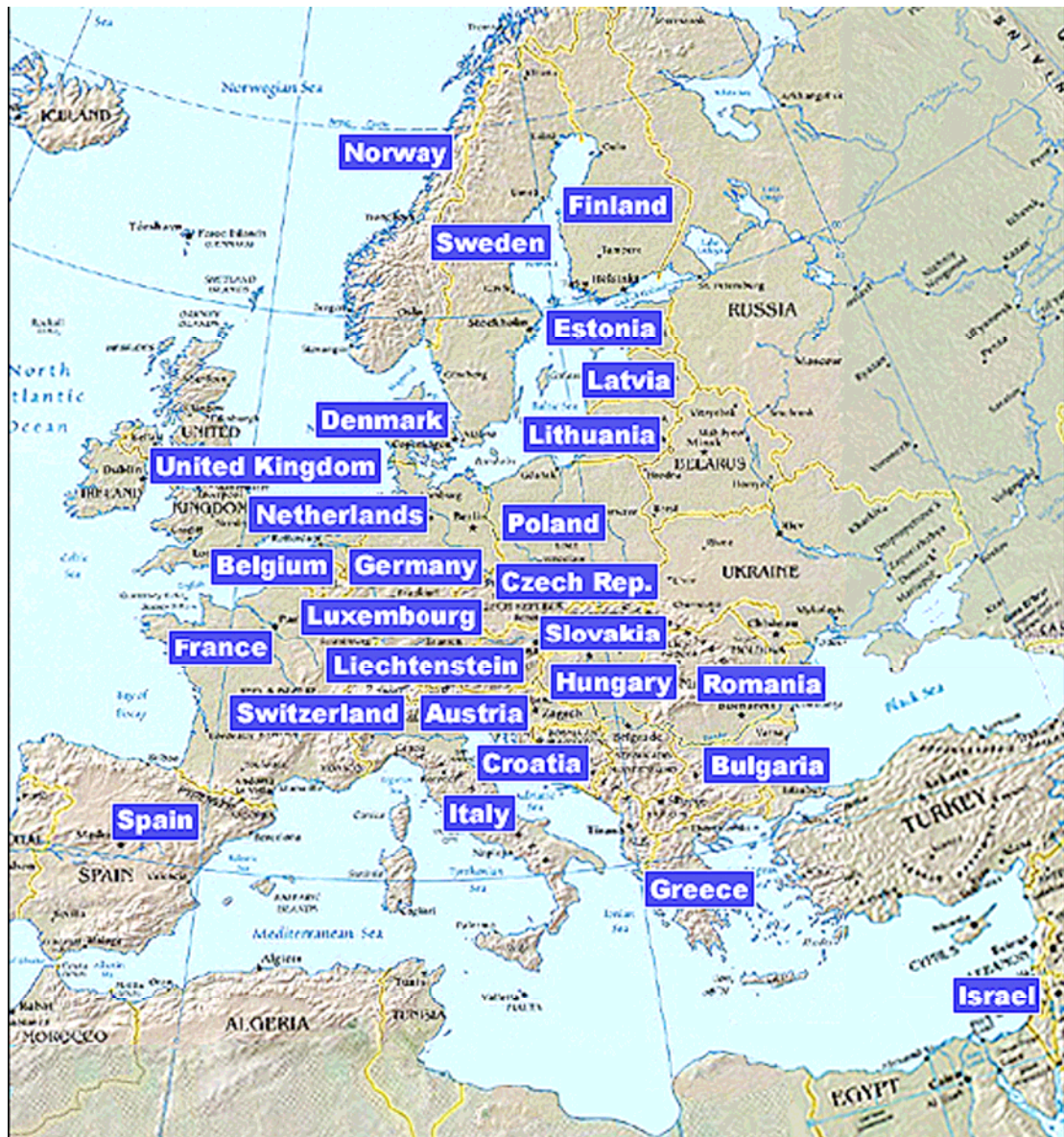
Austrijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Lenkijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Serbijoje Makedonijoje Holokausto atminimo dienų datos susietos su istoriniais šių konkrečių šalių įvykiais. Pavyzdžiui, Vengrijoje ši diena minima balandžio 16d., kuomet Munkaše buvo atidarytas pirmasis getas. Lietuvoje buvo pasirinkta rugsėjo 23-oji – Vilniaus geto likvidavimo 1943m.data.

Kanadoje ir JAV minimos dienos, susijusios su Jom ha-Šoa. *Jom HaShoah Ve-Hagevurach* (hebrajiškai) tiesiogiai verčiama, kaip "Holokausto kankinių ir didvyrių atminimo diena. Ši diena buvo paskelbta valstybine data 1951 m. Izraelio vyriausybės įsaku. Būtent tą dieną 1943 metais prasidėjo sukilimas Varšuvos gete. Siekiant pagerbti aukų atminimą, tą dieną visame Izraelyje dvi minutes skamba sirena. Pasilinksminimų vietos – teatrai, diskotekos, restoranai ir kavinės- tą dieną nedirba. Ši diena minima visose pasaulio žydų bendruomenėse.

Jerakmielis Feizelšteinas uždega deglą ceremonijoje, skirtoje Holokausto kankinių ir didvyrių atminimo dienai, 2005 metų gegužės 4 d., Jad Vashem.

Norėdami sužinoti, kokie renginiai, susiję su aukų atminimo pagerbimu, organizuojami vienoje ar kitoje šalyje, paspauskite pelytę ant tos šalies pavadinimo. Ši interaktyvų žemėlapi galima rasti adresu <http://www.l.yadvashem.org/education/ceremonies/liberatio/map/map.html>. (Jad Vashem)

II. Metodologiniai principai

Renginiai, skirti pagerbti žuvusiųjų atminimą, neturi ir negali pakeisti istorinių įvykių studijų. Jie turi būti suderinti su mokomuoju planu. Taip pat būtina stengtis taikyti aktyviuosius mokymo metodus. Tik visa tai kartu leis pasiekti norimo rezultato. Rekomenduojama organizuoti renginius, kurių centre būtų realių žmonių istorijos. Pvz., istorijos žydų, kurie anksčiau gyveno šiame mieste ar rajone, buvusiųjų mokytojų ar mokinių likimai. Mokytojai turi pasistengti perteikti visas Europos žydų gyvenimo tarpukario periodu spalvas.

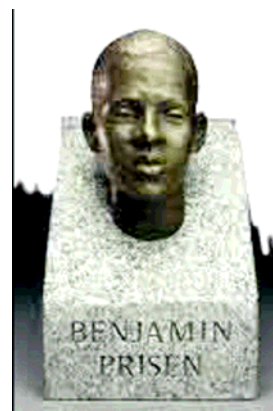
Vardų salė – naujojo Holokausto istorijos muziejaus dalis (Jad Vashem). Jad Vashem vykdo savo užduotį – stengiasi įamžinti kiekvieno žydo, žuvusio nuo nacional-socialistų rankų, atminimą. Tuo tikslu nuo XX-o amžiaus 6-ojo dešimtmečio vidurio muziejus renka "liudininkų parodymų lapus". Šiuos lapus siunčia tie, kas išgyveno Holokaustą, aukų draugai ir giminės. Dokumentai saugomi Vardų salėje Jad Vashem muziejuje, Jeruzalėje. (Ardon Bar-Chama, Jad Vashem)

Būtina skatinti mokinių asmeninę iniciatyvą. Jie turi patys rengti tinkamus jų amžiui renginius, integruodami juos į įvairių dalykų mokomąją programą. Tai gali būti muzikos, dramos meno, literatūros, istorijos, teologijos, filosofijos ir kitų dalykų pamokos. Reikėtų skatinti dramos pjesių pastatymus, aukų vardų bei tekstų (pvz., dienoraščių) skaitymą. Mokiniai galėtų inicijuoti ekskursijas į tragiškų įvykių vietas, parodas ir pan.

Holokausto aukų Atminimo dieną visa mokyklos bendruomenė gali susirinkti bendram renginiui. Mokyklos administracija, mokytojai ir mokiniai gali pasinaudoti šia galimybe ir aptarti ksenofobijos, rasizmo bei antisemitizmo atvejus, kuriuos patyrė, apie kuriuos girdėjo, ar kuriuos pamatė savo aplinkoje.

Norvegijoje kiekvienų metų sausio 27-ąją apdovanojama mokykla, kuri pademonstravo savo nepakantumą rasizmui pačioje mokykloje ar savo vietovėje. Mokykla gauna Bendžamino prizą, kuris taip pavadintas Bendžamino Chermanseno - penkiolikmečio, žuvusio nuo neonacių rankų 2001 metais, garbei. Mokyklos bendruomenės iniciatyvos tolerancijos ugdymo srityje įvertinamos ceremonijoje, kurioje dalyvauja šalies švietimo ministras.

Holokaustas platesniaja prasme

Nacional-socialistinė Vokietija sukūrė biurokratinį mechanizmą, kuris padėjo sistemingai ir masiškai naikinti Europos žydus. Buvo sukurta naikinimo mašina, kuri ne tik naikino milijonus, bet ir panaudojo jų palaikus pramoniniais tikslais. Būtent tai ir tapo žmonijos istorijos persilaužimo momentu.

Nuotrauka, kurioje sudėti identifikaciniai ženklai ir rankraščiai, kuriuos privalėjo nešioti skirtingos gyventojų grupės, tapusios nacional-socialistų aukomis. Jų tarpe žydai, Jehovos liudytojai, čigonai, lenkai ir nusikaltėliai. Čia taip pat pademonstruotas ir koncentracijos stovyklos prižiūrėtojo rankraštis. Ženklus ir rankraščius pateikė JAV Memorialinis Holokausto muziejus.

Išskirtinis Holokausto pobūdis paveikė visą pasaulinę istoriją. Gilindamiesi į Holokausto istoriją ir kitus genocido atvejus, mokiniai supras, kad tokie nusikaltimai galimi ir vėl. Jie turi suvokti žmogaus atsakomybę pilietinėje visuomenėje, kur žmogus gali atvirai reikšti savo nesutikimą, užbėgti genocidui už akių ir sustabdyti jį.

Mokiniai gali rašyti tyrimą apie genocidą ir nusikaltimus prieš žmoniją. Jie taip pat gali kreiptis į parlamentarus, religinius veikėjus ir kitus lyderius, prašydami juos pravesti pamokas, skirtas Holokaustui, totalitarizmo pavojui ir genocido prevencijai. Pvz., galima atkreipti mokinių dėmesį į JAV Memorialiniame Holokausto muziejuje veikiančio Sąžinės komiteto veiklą. Jis buvo įsteigtas 1979 metais JAV prezidento vadovaujamos Holokausto Komisijos nutarimu (4).

Mokiniai geriau suvoks įvykių esmę, jei bus pademonstruota, kaip žydai tapo persekiojimo objektu. Tačiau nereikia pamiršti, kad nukentėjo ir kitos gyventojų grupės. Tai, ką naciai padarė čigonams (kuriuos jie taip pat laikė žemesniąja rase), ne taip plačiai žinoma. Tačiau šias aukas būtina gerbti kartu su kitomis Holokausto aukomis.

Nuo 1997 metų rugpjūčio 2 diena (data, kai Osvencime-Birkenau buvo likviduotas Zigeunerlager ("Čigonų stovykla")), minima, kaip romų(čigonų) tautos naikinimo Atminimo diena. 2005 metų liepą romų tautos Visuomeninis centras DROM iš Kurmanovo (Makedonija) organizavo kampaniją, skirtą žinių apie čigonų istoriją Antrojo pasaulinio karo metu, platinimą. Buvo skaitomos paskaitos, organizuotos parodos, poezijos vakarai, teatro ir muzikiniai pasirodymai, pasakojantys apie čigonų tautos istoriją, savitumą, kultūrą ir apie šios tautos persekiojimą Antrojo pasaulinio karo metais. Išleista brošiūra, skirta čigonų tautos atstovo, žuvusiam nacių koncentracijos stovykloje, gyvenimui. Renginius aplankė valdžios ir visuomeninių organizacijų atstovai. Jie pažymėjo, kad labai svarbu informuoti visuomenę apie čigonų tautos likimą karo metais.

(4) Papildomos informacijos kreipkitės adresu <http://www.ushmm.org>.

cNuo 1996 metų kasmet liepos mėnesį Tarnovo mieste vyksta "Atminties karavanas", kurį organizuoja vietinis muziejus ir čigonų Asociacija. Per Lenkijos miestą Tarnov ir kitus miestelius pravažiuoja autobusai, kurie sustoja vietose, susijusiose su nacių aukų istorija. Tai vietos, kur palaidoti nužudyti žydai, kur 1943 metais naciai sušaudė čigonų tautos atstovus, ir iš kur išvyko pirmas ešelonas į Osvencimą su Lenkijos politiniais kaliniais. Šie renginiai organizuojami, siekiant pagerbti čigonų – karo aukų atminimą, integruoti čigonų tautą į vietinę bendruomenę, taip pat siekiant supažindinti žmones su čigonų istorija ir kultūra (regioninis Tarnovo muziejus)

III. Mokymo tikslai ir uždaviniai

Organizuodami Holokausto aukų Atminimo dieną, mokytojai ir mokiniai turi iškelti sau šiuos tikslus:

- Formuoti empatiją aukoms ir saugoti jų atminimą;
- Suvokti, kaip svarbu išsaugoti atminimą apie išgyvenusius, aukas, gelbėtojus ir išlaisvintojus;
- Pripažinti, kad Holokaustas tapo ir visos civilizacijos, ir šalių, tiesiogiai jame dalyvavusių, pralaimėjimu;
- Geriau suvokti praeitį;
- Įgauti naujų žinių apie konkrečios vietovės ir šalies istorinį palikimą;
- Suvokti, kokį pavojų kelia ekstremistinių grupuočių ir totalitarinių režimų egzistavimas;
- Informuoti apie šiandien egzistuojančias antisemitizmo, ksenofobijos ir nepakantumo formas;
- Atkreipti dėmesį į kitus genocido atvejus;
- Formuoti pagarbų požiūrį į žmogaus teises, ypačingai – į mažumų teises;
- Skatinti kritinį mąstymą ir domėjimąsi;
- Padėti suvokti kiekvienos žmogaus pilietinę atsakomybę demokratinėje visuomenėje.

Holokausto aukų Atminimo diena organizuojama kartą per metus. Todėl nereikia tikėtis, kad per vieną dieną mokiniai suvoks, kas vyko nacių valdymo (1933-1945 m.) periodu. Vieno metinio renginio pagalba neįmanoma pasiekti ir visų išvardintų aukščiau tikslų. Tačiau galima padėti suvokti, kaip svarbu gerbti aukų atminimą.

IV. Praktinės mokomosios strategijos

Prieš pradėdami organizuoti mokinius žuvusiųjų atminimui pagerbti, patys mokytojai turėtų pasisemti daugiau informacijos šiuo sudėtingu klausimu. Būtina pasikeisti patirtimi, lankyti specialius seminarus, skirtus Holokaustui ir Atminimo dienos pravedimui. Jei yra galimybė, mokytojai turėtų lankyti profesinės kvalifikacijos kėlimo kursus šiuo klausimu, supažindinti savo mokinius.

Organizuojant šį renginį, reikia orientuotis į mokinių poreikių ir gebėjimų vertinimą. Daugelis mokytojų, organizuojančių renginius šia tema, pasitelkia į pagalbą vietos valdžią, nevalstybines organizacijas, masines informacijos priemones bei visuomenines institucijas.

Holokausto aukų Atminimo dienos programoje gali būti aukų vardų skaitymas, poezijos vakarai, filmų peržiūra, parodų lankymas, pasikeitimas nuomonėmis, aplankius memorialines vietas, susijusias su Holokaustu. Tai gali būti dramos pastatymas ar specialiai tam renginiui sukurtų dainų vakaras. Pvz., Rumunijos Sfintu-George mokyklos mokiniai realizavo labai įdomų projektą. Jie sukūrė scenarijų ir pastatė pjesę pagal įžymią Eli Vyzelio knygą "Naktis". Panašūs projektai gali būti paremti ir Anos Frank dienoraščiais.

Norvegijos pradinio ir pagrindinio išsilavinimo Departamentas skatina visas mokyklas organizuoti renginius, skirtus Holokausto aukoms atminti. Mokykloms pateikiama visa reikalinga medžiaga tam skirtame specialiaame interneto puslapyje. Daugelis mokyklų organizuoja poezijos vakarus, parodas, skirtas Holokaustui. Kitos mokyklos rengia memorialines eisenas su deglais. Jie kviečia į eisenas Holokausto liudininkus, tuos, kas išgyveno, prašydami juos papasakoti apie savo asmeninius išgyvenimus.

Osvencimas, Lenkija, po karo. Lagaminai muziejuje, Jad Vashem.

Šis lagaminas pademonstruotas parodoje, skirtoje Holokausto Aukoms atminti. Jį sukūrė Rumunijos Vlaiku Vode Nacionalinio koledžo Atminties klubo nariai. 2004 m. spalio.

Liudininkai, liudijimai ir istorijos studijavimas, remiantis veikėjų paveikslais

Atminimo dienos proga mokytoja gali organizuoti susitikimą su Holokausto liudininkais (ypač su tais, kam pavyko išgyventi, su koncentracijos stovyklą vadavusiais žmonėmis, aukų gelbėtojais). Liudininkų parodymai padeda mokiniams susidaryti aiškesnį įspūdį. Be to, labai sėkmingai galima panaudoti iš anksto parengtus video įrašus – "istorija per veikėjų paveikslus".

Buęs koncentracijos stovyklos kalinys prie barakų, Bergen-Belzen, Vokietija (Jad Vashem)

Vaikai iš koncentracijos stovyklos tiesia rankas, pasitikdami išlaisvintojus, Osvencimas, Lenkija (Jad Vashem)

Memorialinių vietų, memorialų, muziejų lankymas

Šio sunkaus istorinio periodo suvokimui ir efektyviam istorijos mokymui gali pasitarnauti ekskursijos po istorines vietas, susijusias su Holokaustu. Tai gali būti masinio naikinimo vietos, koncentracijos stovyklos ir pan. Muziejų, memorialų, mokomųjų centrų lankymas taip pat gali suteikti mokiniams galimybę geriau išstudijuoti šį istorijos periodą. Mokytojai turėtų iš anksto gerai pasiruošti tokioms ekskursijoms. Po jų siūloma organizuoti mokinių aptarimą ar papildomas diskusijas (5). Šios ekskursijos nebūtinai turi vykti būtent Holokausto aukų Atminimo dieną, tačiau jas reikia susieti su šios dienos renginiais.

Kontaktai su žydų bendruomene

Po Holokausto ir pokario metais pasireiškusio antisemitizmo daugelyje vietovių nebeliko žydų bendruomenių. Tačiau dalis kažkada buvusių gausių ir stiprių Europos bendruomenių atsikuria vėl. Mokytojai ir mokiniai turėtų kreiptis į vietines bendruomenes informacijos apie įvairias žydų gyvenimo ypatybes, apie jų istoriją, kultūrą, gyvenimo sanklodą iki Holokausto ir mūsų dienomis.

(5) Informacijos apie ekskursijų po istorines vietas, susijusias su Holokaustu, kreipkitės adresu <http://www.holocaust.taskforce.org>.

Moksleivių savistaba

Mokiniamis galima skirti rašto užduotis, kuriose jie turėtų išanalizuoti klasėje atliktą darbą. Tai padėtų skatinti mokinių saviraišką bei kūrybines galias. Tokios užduotys turėtų sužadinti mokinių domėjimąsi. Galima paskelbti rašinių Holokausto tema konkursą. Tačiau reikia turėti omenyje, kad eilė mokinių gali atsisakyti viešai reikšti savo jausmus, nes ši sudėtinga tema sukelia stiprias emocijas.

Šiuolaikinių technologijų panaudojimas memorialiniuose renginiuose

Galima labai efektyviai panaudoti šiuolaikines technologijas, organizuojant memorialinius renginius, skirtus Holokaustui. Pvz., tai gali būti mokinių, perskaičiusių tą pačią knygą ar tekstą, diskusija interneto forume. Galima organizuoti jaunimo video konferenciją šalies ar tarptautiniu mastu. Tai gali paskatinti vystyti diskusiją apie Holokausto aukų Atminimo dienų reikšmę. Be to, toks virtualinis bendravimas gali padėti mokiniams suvokti savo ryšį su tarptautine bendruomene. 2005 metais Vokietijos Frankfurto prie Maino Getės gimnazijos mokiniai aplankė Buchenvaldo koncentracijos stovyklą, o po to organizavo video konferenciją su daktaru Jehošua Biuchleriu – Holokaustą išgyvenusiu žydų mokslininku. Jis papasakojo apie savo išgyvenimus, o mokiniai turėjo galimybę užduoti jam įvairius juos dominančius klausimus, įskaitant ir apie įkalinimą Buchenvalde. Jad Vashem tarptautinės Holokausto tyrimo mokyklos darbuotojai taip pat turėjo galimybę prisijungti prie šios diskusijos. Daugumai moksleivių tai buvo pirma galimybė atvirai aptarti juos dominančius klausimus su Izraelio gyventoju, kuris išgyveno Holokaustą.

Krašto istorija

Svarbu atkreipti dėmesį į projektus, susijusius su krašto istorija. Tai padės mokiniams pajusti ryšį su jų gimtinės istorija. Tyrinėdami savo krašto istoriją, mokiniai gali sužinoti, kokią vaidmenį prieškarinės Europos istorijoje vaidino vietinės žydų bendruomenės. Taip pat jie gali sužinoti, kaip palaiapsniui buvo apribojamos vietinių žydų teisės, kol galų gale jie buvo deportuoti ir išžudyti mirties stovyklose. Viena Varšuvos mokyklų organizavo didelį projektą, skirtą Holokausto aukoms atminti. Darbas tęsėsi visus metus, o jo kulminacija tapo Holokausto aukų Atminimo dienos pravedimas balandžio 19 dieną – Varšuvos geto sukilimo pradžios metinių dieną. Mokiniai parengė parodą apie Varšuvos getą. Jie atrinko medžiagą ir suformavo standus apie atmintinas vietas, kurios yra netoli jų mokyklų (pvz., Varšuvos geto paminklas ir Umschlagplatz – žydų deportavimo į mirties stovyklas vieta). Jie taip pat parengė stendą, skirtą visoms kadaise buvusioms mieste sinagogoms.

Moksleivių darbų paroda konferencijoje "Gyva Lietuvos žydų istorija". 2004 metų rugsėjo 23 – Holokausto aukų Atminimo diena Lietuvoje.

Lenkijoje balandžio 19 dieną (Holokausto aukų Atminimo dieną) Liublino miesto ir jo apylinkių mokyklų mokiniai parašė daugiau nei 500 laiškų Chenio Žitomirskiui. Tai dešimtmetis lenkų-žydų kilmės berniukas, žuvęs Maidaneke 1942 metais. Akciją iniciavo organizacija Grodzka Gate – Theatre NN. Mokiniai dėjo savo laiškus į specialias pašto dėžutes. Visi laišškai grįžo su antspaudu "adresas neegzistuoja, adresatas nežinomas". Tai padėjo stimuliuoti diskusiją, skirtą Europos žydų likimui Holokausto metu.

Projekto dalimi tapo ir ekskursijos po Liublino miesto vietas, susijusias su Chenio vaikyste. Taip pat buvo išleista ir išplatinta mokyklose meninė-mokomoji brošiūra "Chenio". Mokiniai sukūrė interneto puslapį, skirtą Chenio, kuriame buvo paskelbta jo biografija ir vaikystės nuotraukos. Buvo organizuotas ir seminaras mokytojams, kur aptartos pedagoginės metodikos.

Gėlių padėjimas prie Birkenau memorialo 2004 metų spalio 27 d. Moksleiviai iš Maskvos dalyvavo seminare "Osvencimas – istorija ir simboliai", kuri organizavo valstybinio Osvencimo-Birkenau muziejaus mokomasis centras (ICEAH, valstybinis Osvencimo-Birkenau muziejus)

Tyrimo užduotys

Mokytojai ir mokiniai gali realizuoti įvairius Holokaustui skirtus tyrimo projektus. 2004 metų rudenį Vengrijos mokytojų ir mokinių grupė realizavo bendrą projektą "Asmeninė istorija". Buvo išspausdintas leidinys anglų ir vengrų kalbomis. Pirmą projekto dalis "Osvencimo dienoraštis" pagrįsta septyniolikmečio jaunuolio prisiminimais apie Osvencimą, parašytais 1945 metais. Mokiniai padarė elektroninę dienoraščio versiją ir suredagavo ją. Jie rado nuotraukas ir išvertė rankraštį į anglų kalbą. Projekto rezultatas – CD-ROM dviem kalbom ir metodinė medžiaga mokytojams, aiškinanti, kaip galima panaudoti šią medžiagą mokymo procese. Didžiojoje Britanijoje realizuotas projektas "60 dienų per 60 metų". Projektą vykdė šalies žydų bendruomenė ir jis buvo skirtas darbui su vietiniais gyventojais ir mokyklomis skirtinguose šalies regionuose. Projektas startavo 2005 metų sausio 25 dieną ir tęsėsi 60 dienų. Jo dalyviai tyrinėjo gyvenimą žmonių, žuvusių per Holokaustą. Jie rėmėsi Jad Vashem suteikta informacija iš "liudytojų parodymų lapų". Kiekvienas žmogus, grupė ar šeima, pareiškę norą dalyvauti projekte, gavo kortelę su žmogaus, žuvusio Holokausto metu, vardu. Kiekviena bendruomenė ar mokykla turėjo užmegzti ryšį su bendruomene, kurios nariai nukentėjo Holokauste.(6) Projektuose siūloma atsakyti į tolius klausimus:

- Kaip Holokausto aukų Atminimo diena pažymima mūsų šalyje ir užsienyje?
- Ar ši data yra vieninga visoms šalims, ar jos skirtingos, ir kodėl kai kuriose šalyse buvo pasirinktos kitos datos?
- Kuo žymi ši data? Kuo išsiskiria sausio 27-osios data?
- Kokias kitas datas galima buvo pasirinkti?

Pasiūlykite moksleiviams paieškoti informacijos interneto puslapiuose, kurių sąrašą mes pateikiame žemiau.

(6) Papildomos informacijos kreipkitės į interneto puslapį <http://www.60for60.com>.

Kapinių tvarkymas

Mokytojai gali organizuoti tiriamąjį projektą, kurio pabaigoje Atminimo dieną mokyklos bendruomenė susirinks atstatyti ir sutvarkyti žydų kapines bei kitas laidojimo vietas.

Vengrijos sostinės Budapešto "Lauder Javne" mokykla organizuoja vasaros programas mokiniams, kurių metu jie tvarko apleistas žydų kapines. Savaitę moksleiviai tvarko kapines ir atstato nuverstus antkapius. Jie taip pat bando atstatyti ir iššifruoti antkapių užrašus ir stengiasi atkurti kadaise šioje vietovėje egzistavusios žydų bendruomenės istoriją. Programos pabaigoje mokiniai pamini visus tuos, kurie žuvo Holokausto metu, kuomet buvo sunaikinta klestėjusi iki karo žydų bendruomenė. Projekte taip pat dalyvauja kai kurios vietinės mokyklos ir savivaldybės.

Mok slėiviai tvarko apleistas žydų kapines Zcobe, Vengrija, 2002. (Budapešto "Lauder Javne" žydų mokykla)

Vietinių paminklų priežiūra

Paminklų priežiūra – efektyvus būdas, kurio pagalba mokiniai gali pademonstruoti bendruomenei savo atsakingumą. Jei mokiniai dalyvauja tokiame projekte, galima pateikti jiems tokius klausimus:

- Kokiam konkrečiam įvykiui skirtas šis paminklas? Ar dar gyvi šio įvykio liudininkai, su kuriais moksleiviai galėtų susitikti? Gal egzistuoja raštiški ar video šaltiniai, kuriais galima būtų pasinaudoti?
- Kada atidengtas šis paminklas ir kaip jis charakterizuoja vietinės bendruomenės pagarbą Holokausto aukoms? Mokiniai galėtų pasišnekėti su žmonėmis, susijusiais konkrečiai su šio paminklo kūrimu.
- Mokiniai gali tyrinėti menines ir architektūrines paminklo charakteristikas. Kas jo autorius? Kokius jausmus jis išreiškia? Kaip šis monumentas dera su kitais paminklais? Kokios išraiškos priemonės panaudotos šiame paminkle ir kaip jis atspindi savo sukūrimo laikmetį?
- Pasiūlykite mokiniams patiems sukurti paminklo, skirto Holokausto aukoms šioje vietovėje, projektą.

Nyderlanduose visoms mokykloms rekomenduojama prižiūrėti vietinius memorialus. Mokyklos susitaria su savivaldybėmis apie tai, kad kasmet tam tikrų klasių mokiniai skiria laiką paminklų priežiūrai. Propaguoti šį projektą taip pat padeda pamokos, skirtos Holokaustui. Visa tai kartu padeda suvokti Atminimo dienos svarbą ir stiprina ryšius su vietinėmis bendruomenėmis.

Informaciją apie paminklus, skirtus Antrojo Pasaulinio karo įvykiams, galite rasti olandų interneto puslapyje www.oorlogsmonumenten.nl/datakid

Šiame puslapyje rasite informaciją apie daugiau, nei 700 paminklų, kuriuos prižiūri Olandijos moksleiviai.

Perduoti atminimo estafetę

Vos po kelių metų liks visai mažai gyvų liudininkų, kurie galėtų asmeniškai papasakoti apie savo išgyvenimus Holokausto metu. Todėl mūsų užduotis - nutiesti "atminimo tiltus". Tai turėtų padėti suvokti, kaip svarbu, kad Holokaustas nepasikartotų. Mes tikimės, kad ši medžiaga, skirta Holokausto aukų Atminimo dienos parengimui, padės mokytojams atlikti šią svarbią misiją.

Konkretūs pasiūlymai Lietuvos auditorijai

Visi pavyzdžiai, pateikti šiame leidinyje, gali pasitarnauti bet kokiai mokyklai, bet kuriame krašte. Tačiau nereikia pamiršti, kad kiekviena valstybė turi savo ypatybes, susiklosčiusias tradicijas, savo švietimo sistemą ir ugdymo programas. Todėl labai svarbu susieti kiekvieną Holokaustui skirtą renginį, kiekvieną pravestą šia tema pamoką su Lietuvos istorija, konkretaus miestelio, kaimo ar bendruomenės istorija.

Lietuvoje egzistuoja ir aktyviai veikia 42 Tolerancijos ugdymo centrai. Tai gana išpūdingos įvairių sričių pedagogų pajėgos, kurias pasitelkus, galima sėkmingai diegti Holokausto temą į ugdymo programas. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ėmė kurtis ir naujos žydų bendruomenės. Daugelyje miestų ir miestelių jos gana aktyviai veikia. Tiesiog bū tina pasitelkti vietinių bendruomenių atstovus, įgyvendinant įvairius projektus Holokausto tema. Vietiniai kraštotyros muziejai - taip pat nemaža paspartis šiuo klausimu. Pvz., Kėdainių muziejaus darbuotojai labai sėkmingai vykdo įvairius projektus, susijusius su Holokaustu.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvoje gausu vietų, susijusių su tragiškais karo metais. Praktiškai kiekvienoje gyvenvietėje ar miestelyje (nekalbant jau apie didžiuosius miestus) yra žydų kapinės, memorialai, masinio sušaudymo vietos ir pan. Todėl labai svarbu susieti savo darbą su konkrečia vieta, konkrečiu paminklu, konkrečiomis istorijomis ir žmonių likimais ne iš kitų šalių ar kitų žemynų, o iš savo kaimo, miestelio, gatvės ar mokyklos.

Lietuvoje jau yra grupė mokytojų bei mokyklų vadovų, dalyvavusių Jad Vashem organizuojamuose seminaruose. Jie – taip pat rimtas ramstis šiame darbe.

Holokausto tema integruojama į įvairių dalykų mokomąją programą: istorijos, lietuvių kalbos bei literatūros, dailės, muzikos, dramos, etikos ir pan. Pamokų metu mokiniai gali studijuoti faktinę medžiagą. Jie gali kreiptis į vietos gyventojus (ne tik žydus) informacijos apie žydų bendruomenės gyvenimą iki karo, o taip pat ir karo metais. Dar yra žmonių, kurie gali papasakoti apie gyvenimą getuose, apie

žydų gelbėjimo atvejus, apie jų deportacijas ir pan. Visą šią medžiagą būtina kaupti, studijuoti ir analizuoti.

Baigiamasis tokio darbo akordas gali būti tų pačių Tolerancijos centrų suorganizuotas rugsėjo 23-osios minėjimas. Tai turėtų būti stiprus emocinis akcentas, pabrėžiantis šios skaudžios temos svarbą.

2004 metais Lietuvoje Tarptautinė nacių ir sovietinio okupacinio režimo nusikaltimų tyrimo komisija organizavo projektą "Gyva Lietuvos žydų istorija". Moksleiviai ir jų mokytojai kaupė istorinę medžiagą apie prieškarinio Lietuvos žydų gyvenimo sanklodą, religiją, kultūrą. Be to, jie organizavo ekskursijas, susitikimus su žmonėmis, išgyvenusiais Holokaustą, vietinės žydų bendruomenės nariais ir pan. Projektą vainikavo 2004 metų rugsėjo 23 dieną (Holokausto aukų Atminimo diena Lietuvoje) mokinių perskaityti pranešimai tema "Žydų gyvenimas mano mieste".

Savaime suprantama, kad ne visuomet pakanka laiko ilgam pasiruošimui ir dideliems projektams. Todėl mes siūlome prieš rugsėjo 23-osios paminėjimą praveisti bent 2-3 pamokas, skirtas Holokaustui, bet tam reikėtų pasirinkti vieną konkrečią temą. Pvz.: - Holokaustas ir vaikai,

- pasipriešinimas getuose,
- lietuviai – žydų gelbėtojai,
- kultūrinis gyvenimas getuose,
- jaunimo organizacijų veikla getuose ir t.t.

Kiekvienai konkrečiai temai reikėtų paieškoti nuotraukų, dokumentų, liudininkų parodymų. (Labai gerai tokiam projektui tinka dienoraščiai.) Visą medžiagą sukomponuoti chronologiškai, t.y.:

- iki karo,
- karo metu,
- atminimo įamžinimas.

Visai dokumentinei medžiagai dar reikėtų parinkti tinkamą literatūrinį-meninį foną. Viską gerai sukomponavus ir tinkamai pasiruošus, galima pateikti mokyklos bendruomenei (ar net viso miesto bendruomenei) tinkamą Holokausto aukų Atminimo dienos minėjimą.

Priedas Nr.I. Papildomi šaltiniai ir kita informacija

Mokytojams rekomenduojama kreiptis į švietimo ministerijas, mokytojų asociacijas ir nevalstybines organizacijas su prašymu organizuoti profesinius seminarus, skirtus Atminimo dienos parengimui.

Informacijos apie Holokaustui skirtų renginių pravedimą galima kreiptis adresu <http://www.holocausttaskforce.org>

Mokymo planus galima rasti internete, pedagoginėse bibliotekose. Pvz., tokiuose puslapiuose:

Jad Vashem:

<http://www.yadvashem.org>

ESBO:

<http://www.osce.org/odihr>

ET:

http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Teaching_Remembrance

Erinnern – Austrija:

<http://www.erinern.at>

Belgijos Mešeleno deportacijos ir pasipriešinimo muziejus:

<http://www.cicb.be>

Terezino muziejus (Čekijos respublika):

<http://www.pamatnik-terezin.cz>

Prancūzijos šių dienų žydų dokumentacijos centras:

<http://www.cdjs.org>

Vokietijos memorialinis muziejus, skirtas nacional-socializmo aukoms:

<http://www.topographie.de>

Vokietijos memorialai, skirti nacių aukų atminimui:

<http://.memorial-museums.net>

Geto kovotojų namai ("Beit Lochamei ha-getaot"), Izraelis:

<http://gfh.org.il>

Italijos Fondas "Šiuolaikinių žydų tyrimų dokumentacijos centras":

<http://www.cdec.it>

Tarptautinė nacių ir sovietinio okupacinio režimo nusikaltimų tyrimo komisija,

Lietuva: <http://www.komisija.lt>

Anos Frank namai, Nyderlandai:

<http://www.annefrank.org>

Lenkijos Valstybinis Osvencimo-Byrkenau muziejus:

<http://www.auschwitz.org.pl>

Rusijos Federacijos fondas "Holokaustas":

<http://www.holofond.ru>

Švedijos Gyvosios istorijos forumas:

<http://www.levandehistoria.org>

Ukrainos Holokausto istorijos tyrimo centras:

<http://www.holocaust.kiev.ua>

Didžiosios Britanijos Holokausto aukų Atminimo diena:

<http://www.holocaustmemorialday.gov.uk>

Didžiosios Britanijos Holokausto švietimo fondas: <http://www.het.org.uk>-
DB Imperijos karo muziejus: <http://www.iwn.org.org.uk/lambeth/holoc-ex1.htm>

JAV, Vienas prieš vieną su istorija ir su savimi:
<http://www.facinghistory.org>

JAV Simono Vyzentelio Centras:
<http://www.wiesenthal.com>

JAV vizualinės istorijos fondas "Išgyvenusieji Šoa":
<http://www.vhf.org>

JAV Holokausto memorialinis muziejus:
<http://www.ushmm.org>